

פרק ח'

ישיע לישראל

מנשה בן-ארי, איש כפר אדומים, היה אחראי מטעם גוש אמונים על ההתיישבות באזור ירושלים. בהווה יועצו של ראש עיריית ירושלים להתיישבות.

המזרחן ד"ר **יצחק ביילי** מלמד היסטוריה של התנועה הלאומית הפלשתינאית באוניברסיטת תל אביב. מאמרו של י"ב: "ריבונות ישראלית ומובלעות ערביות ביהודה ושומרון" ראה אור בגיליון 3/93 של **נתיב**.

ד"ר **חיים גבירצמן** מרצה בכיר להידרולוגיה בחוג למדעי כדור הארץ באוני העברית בירושלים. ח"ג הוא חבר בוועדה גיארהידרולוגית מטעם משרד החוץ (הוועדה מעולם לא כונסה לצורך התייעצות).

תוכנית ירושלים עקרונית ועיקרי תוכנית ההתיישבות ביהודה ושומרון לקראת הסדר הקבע

מנשה בן-ארי

בסיס התוכנית

תוכניות המיתאר של כל היישובים הקיימים יעודכנו, על מנת לאפשר את הרחבתם ולהבטיח את התפתחותם בעתיד הרחוק (כולל האפשרות של הפיכת חלק מן היישובים הכפריים ליישובים עירוניים). רובם המכריע של היישובים יאוגדו במסגרת גושי התיישבות, ויחברו קרקעית לתחום ישראל.

להשלמת הפריסה בנקודות חשובות מוצע להקים שישה יישובים חדשים. עיקר הבנייה למגורים ולתעסוקה יתבסס על יוזמות והון פרטיים. בתום התקופה הנידונה ייחשב להישג כל גידול באוכלוסייה שיעלה על חמישים אחוזים.

עיקר המאמץ הממלכתי ראוי שיעשה בתחום סלילת הדרכים, תשתיות המים, החשמל והתקשורת לאורכן של דרכים אלה, וכן התשתית לפיתוח התעשייה והתיירות. במוקד מאמץ זה מצויה ירושלים רבתי והצירים המובילים אליה, ומשום כך ראוי שהתוכנית כולה תיקרא תוכנית ירושלים.

בהנחה שתקציבי הפיתוח של הממשלה יצומצמו במידה ניכרת לכל הפחות בשנה הקרובה, צריך פיתוח ירושלים בשלוש השנים הקרובות לקבל עדיפות עליונה, והוא יבוא בהכרח על חשבון תוכניות אחרות, כמו כביש חוצה ישראל, שביצוען יידחה.

בניין ירושלים

בכדי שלא תשוב בירתנו להיות עיר קצה הרל המובנים, כפי שהיתה מ-48 עד 67, היא חייבת לפרוץ מזרחה לירדן ולהתחבר אליו. עיקר הפוטנציאל הקרקעי של ירושלים באזורים השונים מצוי במזרח, אך היא זקוקה לקשר טוב ונוח גם עם השפלה כמו אוויר לנשימה. פיתוח ירושלים צריך להתבצע בשלוש רמות: בתחום העיר

העקרונות בבסיס התוכנית:

א. על הממשלה לשאוף להגיע להסדר קבע עם הפלשתינאים במאי 99 (כפי שסוכם בין הממשלה הקודמת ובין הפלשתינאים בגיבוי בינ"ל). העם ברובו בשל ומצפה לכך, וכך גם בני השיח שלנו והמערכת הבינלאומית.

ב. הסדר הביניים מיצה את עצמו ויש לעסוק במו"מ על הסדר הקבע בלבד. אי אפשר לדון ולבצע הסדרי ביניים והסדרי קבע במקביל. לממשלה הנוכחית אין מרחב תמרון לבצע שלוש פריסות נוספות.

ג. תוכנית הממשלה להסדר הקבע חייבת להיות מבוססת על הסכמה לאומית רחבה.

שלוש בין היהודים קודם לשלוש עם השכנים, והוא תנאי לו. העקרונות שביטאה מפלגת העבודה ערב הבחירות בנושאי ירושלים, הירדן וסיפוח רוב ההתיישבות בישי"ע לישראל, יהוו בסיס לכך.

ד. במהלך המו"מ על הסדר הקבע תממש ישראל במרץ ובנוחרצות את תוכנית ההתיישבות. הפלשתינאים מפעילים במשך כל המו"מ את נשק הטרור יחד עם בנייה רחבת מימדים בשטח. פיתוח ההתיישבות היהודית, היוצר בהדרגה מציאות בלתי הפיכה, לא רק יחזק אותנו, אלא גם ישמש תמריץ ראשון במעלה אצל בני שיחנו לסיים את המו"מ במהירות (לדעתי ההתיישבות היהודית היתה הגורם החשוב ביותר שדירבן מלכתחילה את הפלשתינאים להיכנס למו"מ).

ה. אם במאי 99 לא תהיה הסכמה פלשתינאית לתוכנית הפשרה הישראלית, תחיל ממשלת ישראל את ריבונותה לאלתר על אזורי הביטחון וההתיישבות.

ו. רעיון עקירת יישוב יהודי אינו לגיטימי מייסודו, ועל כן אין הוא נושא לדיון במו"מ (תיאורטית ניתן לדון בו רק בנשימה אחת עם דיון בעקירת יישוב ערבי).

(המונציפלי), בתחום ירושלים-רבתי (המטרופוליני), ובמיקומה במרכז המדינה.
יש להקים את יריחו עילית על רכס הקרנטל.
את הבדווים מהמרחב יש למקם ביישוב שיוקם ליד אבר דיס על-פי תוכנית קיימת.

תחום העיר

א. מגורים יש להקים בשתי שכונות מגורים גדולות:

1. הר חומה – בגבולה הדרומי של העיר, ובה 6500 יח"ד. התוכנית מוכנות.
2. שער מזרח – שטח חיוני אשר מחבר את פסגת זאב, הר הצופים ומעלה אדומים.

עקב אכילס של ההתיישבות היהודית מאז מלחמת ששת הימים הוא השטח שבין הר הצופים ותלפיות מזרח. בתחום זה יוקמו שלוש שכונות על אדמה יהודית:

1. בהר הזיתים (ראס אל עמוד) – 130 יח"ד. התוכנית בשלב של אישור סופי.
2. ליד ארמון הנציב – 400 יח"ד. התוכנית מאושרת. עיכוב חל על-ידי היזמים.
3. סמוך לאבו דיס – 250 יח"ד. התוכנית בשלב תכנון.
4. עיר דוד – התיישבות קיימת הצוברת כוח בהתמדה.

הקמת שכונות אלה, יחד עם פיתוחם של כעשרה פרויקטים לאומיים במרחב זה, חינוכיים ועירוניים אשר מצויים בהליכי תכנון שונים, תשנה את המציאות הקיימת בו במידה משמעותית.

ב. זרמים:

1. **כביש טבעת מזרחי** – ייסלל לאורך גבולה המזרחי של ירושלים, ויאפשר את עקיפתה מדרום לצפון, וכן פיתוח משמעותי לאורך הציר.
2. **כביש הר הצופים** – יחזק את הקשר של ירושלים עם מעלה אדומים.
3. **מתקנים ביטחוניים** – כתוצאה מהמציאות החדשה שנוצרה יש צורך בפריסה ביטחונית נוספת במספר אזורים בגבול ירושלים.

תחום ירושלים-רבתי

ש לרכז את ירושלים ואת הרשויות המקומיות השייכות לתחומה המטרופוליני, ובעיקר את מעלה אדומים, גבעת זאב ומבשרת ציון, תחת גג מוניציפלי משותף בצורה זו או אחרת.

מרחב מעלה אדומים – מרחב זה, שהוא החשוב ורב האפשרויות שבמטרופולין, רחב בהרבה מתחומה המוניציפלי של העיר מעלה אדומים. יש לחבר את העיר מעלה אדומים במערבה לירושלים על-ידי בניית שכונת מגורים, אזור מלונאות, אזור עסקים ובית קברות אזורי. יש להרחיב במזרח ירושלים את אזור התעשייה שצריך להיות מטרופוליני, ולהקצות לו 20,000 דונם.

מרחב גבעת זאב

1. יש להקים במערב גבעת זאב שכונה חדשה בואך בית חורון.
2. יש להקים יישוב בבית חורון תחתון להשלמת רצף ההתיישבות בואך מודיעין.

גוש עציון

1. יש להקים יישוב בין הר גילה ונווה דניאל לחיזוק הקשר בין ירושלים והגוש.
2. איזרוח נחל גבעות.

מיקומה של ירושלים במרכז המדינה

ע יקר מימוש מרכזיותה של ירושלים על מפת ישראל במצב המדיני שנוצר הוא בחיבורה לנהר הירדן, וממנו לנגב ולגליל. במזרח על ירושלים להישען על שני צירים מקבילים:

1. כביש 90 מאילת למטולה לאורך בקעת הירדן.
2. כביש 80 (דרך אלון) הסלול בחלקו, ואשר עתיד לחבר את ערד דרך מעלה אדומים ומעלה אפרים עם בית שאן.

יש לסלול את הקטע החוצה את מדבר יהודה ממעלה אדומים לכרמל. סלילת קטע זה תבטיח את השליטה על מדבר יהודה, ותסייע להבטיח את עתידם של גושי ההתיישבות בקרית ארבע ותקוע.

במערב יש להבטיח את עתידה של ירושלים וחיבורה המעולה לנתבי"ג ולגוש דן על-ידי סלילת שני צירים מקבילים:

1. כביש 45 – מבן שמן, דרך גבעת זאב ועטרות למישור אדומים. זה עתיד להיות הכביש המהיר היחידי לירושלים, מאחר וחלקם של כביש 1 וכביש 443 אינם, ולו יוכלו להיות, מהירים. נחיצותו המכרעת של כביש זה מקובלת על כל המומחים, ללא הבדל בהשקפת עולם.
2. במקביל לכביש 45 יש להכשיר תוואי לרכבת מהירה מירושלים לתל-אביב, ולקדם את תכנונה והקמתה.

סמוך לכביש 80 שייסלל יש להקים שני יישובים:

1. רמת קדרון – מדרום לנחל קדרון.
2. זיף – לחיזוק הקשר בין קרית ארבע לכביש 80 ויישובי דרום הר חברון.

חוצה שומרון

סיכום

משך הזמן לביצוע תוכנית זו, 3 שנים, הוא קצר אך מספיק בכדי לרתום משמעותית לעיצוב מפת העתיד של ישראל. עיקר המאמץ הממלכתי בתקופה זו ראוי שיעשה בתחום סלילת הכבישים ופריסת תשתיות המים, החשמל והתקשורת לאורכם. עיקר מאמץ ההון הפרטי ייעשה בבנייה למגורים ובפיתוח מקורות תעסוקה בעיר בתחומי התעשייה והתיירות ■

פרט לתכנית שפורטה ועיקרה ירושלים רבתי יש לייחד מאמץ נוסף למרחב חוצה שומרון. יש לסלול כביש מאריאל לגוש שילה בואך כביש 80 (דרך אלון). זרוע מזרחית נוספת זו לחוצה שומרון תתרום לביטחון הלאומי ותחזק משמעותית את גוש שילה. בסמוך לצומת כביש 80 והדרך לשילה יש להקים את היישוב קציף.

שלוש מובלעות אוטונומיות ביו"ש

יצחק ביילי

בשטחים נרחבים כבסיס סביר להתקדמות בתהליך השלום – במיוחד לנוכח הציפיות של הפלשתינאים לקיום הסכמי אוסלו ב'. להלן המפה:

מפת שלוש המובלעות*

על בסיס מפה זו, הפלשתינאים יקבלו שלושה אזורים אוטונומיים, המהווים יחד כמחצית מאזור יו"ש, והכוללים 90 אחוזים מהאוכלוסייה הפלשתינאית באזור זה. מניעת פעילות טרור מתוך אזורים אלה תושגת על מגוון של אמצעים: הגבלת הכניסה לישראל מאזורים אלה לצירים ייחודיים, וחסימתם של דרכים ושבילים אחרים למעבר כלי רכב; סימון גבולות ופיטרולים; הקמת גדרות ושימוש במיתקנים אלקטרוניים בקטעי גבול גרישים; הפעלת משטר של היתרי כניסה לשטח ישראל והטלת עונשים על כניסה בלתי חוקית; הגברת פעילות השב"כ באשר לתושבי האוטונומיה הנכנסים לישראל, שיתוף פעולה עם משטרת האוטונומיה; וכמובן, הפעלת לחץ על רשות האוטונומיה מעצם הכיתור של שטחיה ותוך איום בהטלת סגר.

המפה המוצגת בזאת שומרת בשליטתה הבלעדית של ישראל גם על נכסים ביטחוניים כגון: בקעת הירדן והחוף המערבי של ים המלח, צירי ביטחון (כולל כביש בית-חורון), כביש חוצה שומרון, כביש ירושלים-יריחו וכביש אלון), ומספר נקודות גובה אסטרטגיות (כולל בעל חצור).

כדי לשמור בידניו גם אזורים של התיישבות סמוכה לקו הירוק, עליהם עשויה ישראל לתבוע ריבונות בהסדר הקבע, מוציאה המפה משטחי האוטונומיה את גושי התיישבות במערב השומרון, גוש-עציון וגוש עפרה-בית אל. כך היא מותירה 92 אחוזים מתושבי יו"ש היהודיים מחוץ

בנימין נתניהו ירש מקודמיו, שמעון פרס ויצחק רבין ז"ל, את הסכמי אוסלו ב', הקובעים, בין השאר, כי רשות האוטונומיה הפלשתינאית תקבל לידה, כבר בתקופת הביניים, את הסמכות האזרחית המלאה בכל נקודת יישוב ערבית ביהודה ושומרון (אזורים א' רב'), ועוד חלק ניכר מקרקעות המדינה (י"אזור ג"). שלוחות אלה של אוטונומיה, כמעט בכל רחבי יו"ש, יעמדו לרועץ למדינת ישראל במו"מ על הסדר הקבע, כאשר תנסה לשמור תחת ריבונותה אזורים החיוניים לביטחונה ולשלמות בירתה, וכן אזורים בהם קיימת התיישבות יהודית.

עם זאת, הניסיון להתכחש להתחייבויות שנטלה הממשלה הקודמת ולהימנע מלמלאן, עלול להסב למדינה נזקים כבדים בתחום ביטחון הפנים והכלכלה, ולפגוע בקשרי החוץ שלה ובהתפיסות עם העולם הערבי. לפיכך, דרושה לנתניהו מדיניות שתעשה לתיקון מצב הנחיתות שכפו עלינו הסכמי אוסלו ב' באשר למו"מ על הסדר הקבע, ובו בזמן תכבד את ההתחייבויות הנובעות מהסכמים אלה ותביא להתקדמות בתהליך השלום עם הפלשתינאים.

כדי לקבל לגיטימציה לעריכת שינויים בהסכמי אוסלו ב', צריכה מדיניותו של נתניהו להתבסס על הדאגה לביטחון. עלייתו לשלטון נובעת בעיקר מהשפעתם של פיגועי ההתאבדות בחודש מארס האחרון, ומהפחד שיצרו בקרב הציבור. ניכר בעליל שרשות האוטונומיה לא עשתה די למנוע פיגועים אלה, ולפיכך אין גורם בינלאומי חשוב אשר יכול להתכחש לצורך של ממשלת נתניהו לשנות את תפיסת היסוד הביטחוני של ההסכם. הבנה זו לצרכיה הביטחוניים של ישראל יוצרת את האפשרות להציג מפה חדשה, שבאמצעותה ניתן יהיה לצמצם את מימדיו של הטרור הפלשתינאי למינימום, ולשמור על אזורים בעלי חשיבות ביטחונית לישראל לטווח הארוך. באותה מידה, על המפה להיטיב עם הפלשתינאים, בהעניקה להם אוטונומיה

* המפות הרלוונטיות לנו" שא, ראה את מאמרו של ביילי "ריבונות ישראלית ומובלעות ערביות ביהודה ושומרון", נתיב 3/96.

שלושת השטחים המוצעים כשהם "נקיים" מהתיישבות. מהלך זה יחייב את העתקת מגוריהם של 8 אחוזים מתושבי יו"ש היהודיים, אלה שיישוביהם מצויים בשטחי האוטונומיה, ליישובים אחרים ביו"ש, או לכל מקום אחר שבו ירצו.

★

כמובן שוויתורים כאלה יחייבו הסכמה מצד תנועת ההתיישבות ביו"ש, ואין ספק שיעוררו את חששותיהם של כל תושבי האזור מפני יצירת תקדימים העלולים לסכן את מפעל ההתיישבות היהודית כולו בשלב מאוחר יותר. אי אפשר, כמובן, לתת ערובה שיישובים נוספים לא יועתקו בעתיד, אך אם ראש הממשלה יתחייב לעמידה על קיום הגבולות הללו גם בהסדר הקבע, הרי שתוצאות המו"מ אשר בו ישמשו הגבולות הללו נקודת פתיחה – יהיו חיוביות בהרבה, בנושאי הביטחון וההתיישבות גם יחד, מהתוצאות הצפויות במקרה שהמצב הקיים כיום יהווה נקודת מוצא.

יתר על כן, תקופת המו"מ על הסדר הקבע, למרות שנקבעה בהסכמי אוסלו אי כשלוש שנים, עשויה להימשך הרבה מעבר לכך, בשל משקל הנושאים שידונו. במצב הנוכחי, כשבידי ערביי יו"ש כבר מצוי אמ"ח בשפע, יכולתה של מדינת ישראל לעמוד בסבלנות על האינטרסים החיוניים שלה תהיה גדולה יותר ככל שתצליח למנוע מהצד הפלשטינאי להפעיל עליה לחץ באמצעות אינתיפאדה וטרור. לפיכך, אם 90 אחוזים מערביי יו"ש יורדו מהיישוב היהודי המתקיים באזורים מוגדרים, ינטרלו השפעתה של אינתיפאדה אפשרית ויכולתם של פלשטינאים לבצע פיגועי ירי, ולהניח מיטעני צד בדרכי האוטונומיה בהן ינועו מתיישבים וחיילים, שכן בתוך האוטונומיה לא תהיה תנועה של מתיישבים וחיילים. בו בעת, יהיה קל יותר למנוע פיגועים מצד 120,000 הערבים שיישארו תחת שלטון ישראל מחוץ לאוטונומיה, מאשר מצד אוכלוסייה בת 1,200,000 נפש, שעומה יהיה צורך להתמודד יום יום, אם נישאר בכפיפה אחת, ללא הפרדה.

מעבר לכך, יש להבין כי לאור המציאות אפשרויותיו מוגבלות. מסגרת אוסלו קיימת, והניסיון להימנע מלהתקדם בה בצורה סבירה רק יבודד את ישראל בין העמים ועלול לפגוע בה מבחינה כלכלית וביטחונית. כיום יש לתת עדיפות לפיתרון שיצמצם את הנוק באופן מירבי. אילו היתה לתנועת ההתיישבות ביו"ש נכונות לעשות ויתורים כאלה המוצעים כאן לפני קיץ 1993, ייתכן שלא היה ליצחק רבין ז"ל צורך באוסלו אי. ואילו היתה לה נכונות לעשות ויתורים כואבים לפני קיץ 1995, ייתכן שלא היינו מגיעים להתחייבויות של אוסלו אי. ההתעקשות על המצב שהתקיים לפני אוסלו לא הוכיחה את עצמה, והולכה לכרסום מעמדנו ביו"ש.

לפיכך, אם בקיץ 1996 נשכיל להיות גמישים יותר ולהקריב נכסים שוליים יחסית למען העיקר – יש עדיין סיכוי שנזכה לשמור על מפעל ההתיישבות היהודית ביו"ש וגם על שלום וביטחון ■

לאוטונומיה ב-82 יישובים, שביניהם: אריאל, גבעת זאב, קריית ארבע, קרני-שומרון, עמנואל, אפרתה, אלפי-מנשה, בית-ר, אורנית, אלקנה, שערי-תקווה, קדומים, מעלה-אפריים, בית-אריה, אלון-שבות, אלון-מורה, בית-אל אי ר ב', הר-אדר, עפרה, חשמונאים וסילה.

כך, רק כ-8 אחוזים מתושבי יו"ש היהודיים יישארו בשטחי האוטונומיה, ב-33 יישובים: **יישובים באזור שכם:** עינב (680 נפש), ברכה (560), שבי שומרון (500), צופין (300), איתמר (180), גנים (180), מבוא דותן (175), חומש (168), כדים (130), חרמש (118), יצהר (117), שאנור (40); **יישובים באזור רמאללה:** חלמיש (800), פסגות (650), דולב (380), נילי (340), אביר-יעקב (300), עלי-זהב (250), פדואל (220), מעלה-לבונה (200), טלמון (170), נעלה (150), נחליאל (120), עטרת (100); **יישובים באזור בית-לחם חברון:** תקוע (500), אדורה (200), עתניאל (200), חגי (200), נוקדים (200), כרמי-צור (160), צורף (108), תלם (60), הדר-בית-ר (40).

★

השאתם של 92 אחוזים ממתישבי יו"ש מחוץ לתחום המוגדר של האוטונומיה תהווה הישג בפני עצמו, אך הישג זה יהיה תלוי בהשגת היעד המרכזי, כלומר, עריכת שינויים בהסכמי אוסלו ב' כך שיימנע יישום האוטונומיה האזרחית המלאה ב-60 הכפרים הערביים המצויים באזורי הביטחון וההתיישבות שהוזכרו. בשטח שבו לא תופעל האוטונומיה לא יימסרו אדמות מדינה (למעט חמש הסמכויות המוקדמות שהעבירה ישראל לרשות בהתאם להסכמי אוסלו אי, והזכות שניתנת על פיהן להשתתפות בבחירות למועצת האוטונומיה). כמו כן, ההגדרה המוצעת וההפרדה באמצעות גבול ברור הן שיתנו לישראל את העליונות במו"מ על הסדר הקבע, יאפשרו צמצום ממדי הטרור בכל תקופת המו"מ, ויקלו עלינו בהתנגדותנו להקמת מדינה פלשטינאית עצמאית.

ואולם יש להבין, שכדי להביא את מדינות העולם בכלל ואת הפלשטינאים בפרט להסכים לשינויים הללו באוסלו ב', יהיה צורך ביותר מטיעונים ביטחוניים גרידא. סביר להניח שלשם כך תצטרך ישראל גם לתת תמורה מסוימת, כתחליף, בשלושה תחומים:

- המצאת הסדרים שיבטיחו את קיומם הכלכלי של תושבי האוטונומיה, כגון: יצירת תשתית לתעסוקה בשטחי האוטונומיה כתחליף לעבודה בישראל; הבטחת כבישים פתוחים בין אזורי האוטונומיה השונים; והקלת המגבלות על הייצוא הפלשטינאי לחו"ל.
- לאחר קביעת ההסדרים לפיקוח משותף על מקורות המים ביו"ש – מסירת השליטה בכל אדמות המדינה המצויות בתוך גבולות האוטונומיה לרשות האוטונומיה מוקדם מכפי שנקבע בהסכמי אוסלו ב' (18 חודשים ממועד קיום "המועצה").
- הגברת קבילותם של השינויים ושל המפה החדשה על ידי רשות האוטונומיה, בעיקר על ידי העברת

אבטחת מקורות המים ביהודה ושומרון

חיים גבירצמן

רקע

מחסור קבוע במים קיים בדרך כלל באזור אקלימי חצי-מדברי כשלנו, ולכן, מראשית ההיסטוריה ועד היום מהווים המים מוקד לסכסוכים בין מדינות. היום מנצלת ישראל את כל מקורות המים הטבעיים העומדים לרשותה, ועדיין קיים מחסור חמור במים, ובמיוחד לחקלאות. מציאות דומה, ולפעמים חמורה יותר, קיימת בארצות הסובבות אותנו. למרות שהיכולת הטכנולוגית מאפשרת היום ניצול מירבי של משאבי המים, העידן המודרני מתאפיין בתהליכי זיהום והשחתה של מקורות המים, ולכן מצאי המים השפירים הולך וקטן, ואיכות המים הנותרים יורדת. ולא רק זו: הקצב הנוכחי של גידול האוכלוסייה והעלייה המתמדת ברמת החיים מגבירים את הביקוש למים, והמחסור במים הולך וגובר. ונוסף על הכל, תהליך "השלום" המתחולל באזורנו בשנים האחרונות יוצר לחץ מים חדש, מכיוון שדרישות הפלשתינאים מסתכמות בכשליש מכמות המים העומדת לרשותה של מדינת ישראל, והסורים מעוניינים בכמות דומה ממקורות הירדן והכנרת. לפיכך, אין ספק שהמים מהווים נכס אסטרטגי למדינת ישראל גם בעידן השלום.

מסיבה זאת התעקש הצוות הישראלי במשך חודשים רבים לא לשאת ולתת עם הפלשתינאים בנושא זכויות המים. אולם ערב חתימת הסכם הביניים (אוסלו ב'), כאשר האוימים והמשברים הגיעו לשיאם, הורה רה"מ דאז יצחק רבין ז"ל לוותר. בהסכם החתום הכירה ישראל בזכויות המים של הפלשתינאים:

"Israel recognizes the Palestinian water rights in the West Bank. These will be negotiated in the permanent status negotiations and settled in the Permanent Status Agreement relating to the various water resources".

לא רק בעניינים העקרוניים נעשו ויתורים, אלא אף בנושאים הפרקטיים. שנתיים קודם לכן יצא צה"ל מרצועת עזה, ובוטל הפיקוח של המנהל האזרחי על קדיחת בארות מים חדשות. למרות המוסכם בהסכם אוסלו א', לא הוקם גוף אדמיניסטרטיבי פלשתינאי לניהול נושא המים. הפלחים לא ביזזו זמן והתחילו מיד בחפירת בארות להשקיית שדותיהם – כל אחד בשדהו הפרטי. במשך שנתיים נחפרו בערך 400-500 בארות חדשות.

פעולות אלו פגעו בראש ובראשונה בפלשתינאים עצמם. השאיבה המוגברת של מי התהום ברצועת עזה גרמה לירידת מיפלסים ולזרוז תהליכי המלחה. הפגיעה בכמות ובאיכות המים גרמה לפגיעה בבריאות הציבור ולהקטנת התוצר החקלאי ברצועה. הנזק הישיר לישראל זניח מכיוון שישראל כמעט לא שואבת מים מאקוויפר זה (להוציא קידוחים בודדים בגוש קטיף). חמור יותר הוא הנזק העקיף לישראל, אשר נובע ממצוקתם הפנימית הגוברת של הפלשתינאים, שהאחריות לפתרונה תוטל קרוב לוודאי על ישראל. לא נתפלא שממשלת ישראל המשיכה בתהליך למרות התנהגות הרשות הפלשתינאית.

הבעיות שהתגלו בהסכם המים הראשון לא באו על פתרונן בהסכם השני (אוסלו ב'), אלא להיפך: הממשלה חזרה על אותן טעויות. לפני שיבשה הדיו על ההסכם, החלו הפלשתינאים לקדוח באופן פיראטי ביהודה ושומרון. שלא כמו ברצועת עזה, הקידוחים ביהודה ושומרון יוצרים איום על המשך אספקת המים לאזרחי ישראל. לאמצעי התקשורת הגיעו ידיעות על כתיסר קידוחים באזור ג'נין ממאגר מי התהום המספק מים לחקלאי עמק יזרעאל, עמק חרוד ועמק בית-שאן (לאחר המחאה הישראלית החמורה נאטמו קידוחים אלו). כמו בפעם הקודמת, גם הפעם לא הוקם גוף אדמיניסטרטיבי פלשתינאי לניהול ענייני המים, לפיקוח ולאכיפה, ולכן אין כל ערבות לכך שהפרות מסוג זה (ומחאות נגדיות) לא תהפוכנה לתופעות של שיגרה.

הממשלה החדשה תצהיר כנראה בקווי היסוד שלה שזכויות המים של ישראל ביהודה ושומרון יישמרו. מסמך זה מציע דרכי פעולה להגשמת מטרה זו, תוך הנחה בסיסית שהממשלה החדשה מחויבת להסכמים עליהם חתמה הממשלה הקודמת. מסמך זה מציע דרך לאכיפת הסכם הביניים לפרטיו, וקובע קווים אדומים לקראת המו"מ להסדר הקבע. המסמך פותח בתיאור קצר על מערכת מי התהום ביהודה ושומרון, ממשיך בסקירת ההתחייבויות של ישראל ושל הפלשתינאים בהסכם הביניים, ומתווה תוכנית פעולה.

אקוויפר ההר

מאגר מי התהום המצוי תחת הרי יהודה ושומרון, הנקרא "אקוויפר ההר", הינו מאגר המים הגדול והחשוב ביותר של מדינת ישראל. התפוקה ממנו

הפלשתינאים שואבים ממנו היום כ-20 מלמ"ק בשנה באזורי קלקיליה וטול-כרם. מבחינה דמוגרפית, אזור זה דליל באוכלוסייה פלשתינאית במערב בנימין ובדרום מערב השומרון, אולם הוא כולל גם אוכלוסייה פלשתינאית בצפיפות בינונית בצפון מערב השומרון (במיוחד הערים קלקיליה וטול-כרם). מבחינה גיאוגרפית, האזור מתאפיין בשלוחות הרריות ארוכות המשתפלות ממזרח למערב, וביניהן ואדיות עמוקים. האזורים החיוניים לאבטחת אספקת המים של ישראל משתרעים מקו גובה של כ-600 מטרים ומערבה, על גבי המורדות המערביים של שרשרת ההרים.

אזור מס' 2: השטח שבו ניתן לשאוב מים בקער של שכס-גינין, הן מהאקוויפר הרדוד (מעומק של 100-300 מטרים) והן מהאקוויפר העמוק (מעומק של 600-900 מטרים). אקוויפרים אלו מספקים היום לאזרחי ישראל בממוצע כ-115 מלמ"ק בשנה, בעיקר להשקייה חקלאית בעמקים הצפוניים. בנוסף, הפלשתינאים שואבים שם היום כ-25 מלמ"ק בשנה, בעיקר באזור גינין. אזורים אלה חיוניים להמשך אספקת המים לישראל, אולם, מבחינה דמוגרפית הם מתאפיינים בצפיפות גבוהה עד בינונית של פלשתינאים (במיוחד הערים שכס וגינין).

אזור מס' 3: השטח שבו ניתן לשאוב מים מאקוויפר ההר באגן המזרחי. אקוויפר זה מספק היום כ-40 מלמ"ק, בעיקר עבור חקלאי בקעת הירדן, ובמקצת עבור תושבי ירושלים (מקידוחי ההרודיון). הפלשתינאים שואבים ממנו היום כ-60 מלמ"ק בשנה באזורי יריחו, נערן והגיפטליק. יש לציין שהשאיבה הנוכחית מהאקוויפר המזרחי נמוכה באופן משמעותי מהפוטנציאל העתידי שלו, אם וכאשר יפתחו בו בארות מים נוספות. בעניין הפוטנציאל הכולל של אקוויפר זה חלוקות הדעות, אולם אין ספק שבשיטות הפקה מתקדמות ניתן יהיה לשאוב ממנו כמויות מים כפולות ביחס לשאיבה הנוכחית. מבחינה דמוגרפית, אזורים אלה כוללים אוכלוסייה פלשתינאית דלילה.

לפיכך, ניתן לקבוע קווים אדומים ולתחם את האזורים האסטרטגיים לאבטחת אספקת המים לישראל. חשיבות ראשונה במעלה נודעת לאזור מס' 1, ויש להגדיר אותו כאזור ביטחון. סידורים מיוחדים יצטרכו להינקט בערים קלקיליה וטול-כרם היושבות בתוך שטח זה, כדי למנוע בהן כל קידוח נוסף. אזורים מס' 2 ו-3 הינם ברמת חשיבות שנייה, ובהם יש לקבוע במדויק את אזורי המשנה שבהם יהיה מותר לפלשתינאים לבצע פעולות פיתוח. יתרת השטח אינה חשובה עבור אבטחת אספקת המים לישראל.

ניהול מתואם של מערכות המים

הקדיחה הפיראטית בעזה וביהודה ושומרון, הנוגדת כמובן את ההסכם, נובעת מהעובדה שהרשות הפלשתינאית לא הקימה גוף אדמיניסטרטיבי לניהול ענייני המים ולשמירת החוק. לפיכך, לא רק שלישאל אין עם מי לדבר כאשר מתעוררות בעיות בנושא המים, אלא אף לא ניתן ליישם את הסעיפים

מסתכמת בכ-600 מיליון מטרים מעוקבים (מלמ"ק) בשנה בממוצע, מתוך צריכה ארצית כוללת של 1,800 מלמ"ק לשנה. חלק ניכר מאקוויפר ההר משתרע ממערב לקו הירוק, ולמעשה, אזורי השאיבה העיקריים מצויים בשפלת החוף ובעמקים הצפוניים. אקוויפר ההר מחולק לשלושה אגני ניקוז תת-קרקעיים, בהתאם לשלושת כיווני הזרימה בתת-הקרקע: אקוויפר "ירקון-תנינים" במערב המספק כ-360 מלמ"ק בשנה, אקוויפר "שכם גלבו" בצפון המספק כ-140 מלמ"ק בשנה, והאגנים המזרחיים המספקים כ-100 מלמ"ק בשנה. המים הנשאבים מאקוויפר ההר הינם מהאיכות הטובה ביותר שיש בישראל. מים אלה משמשים היום לצריכה עירונית בירושלים, תל-אביב, באר-שבע ומרבית הערים במרכז הארץ, וכן הם משמשים להשקיית שטחי חקלאות נרחבים במישור החוף, בשפלה, בבקעת באר-שבע, בעמק יזרעאל, בעמק חרוד, בעמק בית-שאן ובבקעת הירדן. כן מספקים, כמובן, מי אקוויפר ההר את הצריכה העירונית והחקלאית של תושבי יהודה ושומרון.

לאור הסכמי השלום, ההולכים ונרקמים בין ישראל לפלשתינאים, יש צורך בהגדרה גיאוגרפית של האזורים שבהם קיימת סכנת שאיבה פיראטית מעבר לקו הירוק, ובהגדרת האזורים החיוניים לישראל עבור אבטחת המשך אספקת המים בעתיד. מיפוי פוטנציאל השאיבה מהאגנים השונים על סמך שיקולים הידרולוגיים בלבד מובא במפה הרציב. המפה מגדירה שלושה סוגי אזורים:

א. אזורים בהם לא ניתן לשאוב מים: השטחים המסומנים באפור, בהם עובי השיכבה הרוויה במים דקה מאוד (או שאינה קיימת), כך שלא ניתן לשאוב ממנה מים, ולא ניתן להשפיע על השאיבה מעבר לקו הירוק. אזורים אלה מצויים בראשי הקמרים הגיאולוגיים: באזור הקמר של הרי חברון, ובאזור הקמר המאורך של רמאללה המשתרע עד הר הגלבו.

ב. פוטנציאל שאיבה נמוך: השטחים המסומנים בקווים מאוזנים, בהם עובי השיכבה הרוויה נע בין 100 ל-300 מטרים, וניתן לשאוב בהם מים בספיקות בינוניות של עשרות עד מאות מ"ק בשעה. בארות המים באזור ירושלים (קידוחי עין-כרם) מדגימות את יכולת השאיבה הזו. אזורים אלו משתרעים כרצועות דקות סביב השטחים מהסוג הקודם.

ג. פוטנציאל שאיבה גבוה: השטחים המסומנים בקווים אלכסוניים, בהם עובי השיכבה הרוויה נע בין 300 ל-600 מטרים, וניתן לשאוב בהם מים בספיקות גבוהות של אלפי מטרים מעוקבים בשעה. בארות המים ממערב לקו הירוק (כגון ראש-העין) ובארות טול-כרם וקלקיליה מדגימות את יכולת השאיבה מאזורים אלה. בתוך הקו הירוק ניתן לחלק את השטחים האלה לשלושה אזורים משנה (המסומנים ב-1, 2, 3), והם בעלי רמות שונות של חשיבות אסטרטגית לאבטחת אספקת המים לאזרחי ישראל, כדלהלן:

אזור מס' 1: השטח שבו ניתן לשאוב מים מאקוויפר "ירקון-תנינים". אגן זה מספק היום בממוצע כ-340 מלמ"ק בשנה לאזרחי ישראל. המים מסופקים בעיקר לצריכה ביתית של יותר משני מיליון אזרחים המתגוררים בירושלים, בתל-אביב ובערי מרכז הארץ. בנוסף,

להעביר לפלשתינאים את מערכות המים המשרתות רק אותם.

בפועל, תוכנית הפרדת הרשתות נעצרה בשנה האחרונה כתוצאה מסדרי העדיפויות שנקבעו על-ידי הממשלה הקודמת, ובעיות המים של היישובים הישראליים לא באות על פתרון. לעומת זאת, מערכות מים חדשות מפותחות בקצב מואץ עבור הפלשתינאים. הממשלה החדשה תצטרך לקבוע סדר עדיפויות אחר, ולפתח במקביל את רשתות המים לשתי המטרות. מעבר לכך, רצוי שהממשלה החדשה תתנה את המשך פיתוח מערכות המים לפלשתינאים בקיום מלא של התחייבויותיהם בהסכם.

שמירת איכות המים

הרי יהודה ושומרון בנויים בעיקר מסלעי גיר שנפוצה בהם תופעת הקארסט, היינו: מחילות, מערות ומעברים תת-קרקעיים שבהם זורמים המים במהירות גבוהות. לפיכך, מקורות זיהום המצויים על פני השטח מסכנים את איכות מי התהום באופן משמעותי. תהליכי הפיתוח המתרחשים באזור עלולים לגרום לנזקים בלתי הפיכים למאגר מי התהום הראשי, המספק מים לכל התושבים המתגוררים בין הים לירדן. לפיכך, על ישראל לדרוש את פתרון בעיות השפכים ביהודה ושומרון. למרות שקיימת מודעות רבה לנושא זה, ישנן תוכניות שאינן יוצאות אל הפועל. לדוגמה: שפכי העיר חברון זורמים היום באופן חופשי בוואדיות ומזהמים את מי התהום, למרות שקיימות תוכניות ותקציבים לאיסוף, טיפול ומיחזור השפכים. ביצוע התוכנית מעוכב על-ידי הפלשתינאים מסיבות פוליטיות. על ממשלת ישראל להשהות את פיתוח מקורות המים עבור הפלשתינאים (כגון הגדלת אספקת המים לחברון ב-1 מלמ"ק) עד לפתרון בעיות השפכים.

עקרונות להסדר הקבע

הסדר הביניים הכירה אמנם ישראל בזכויות המים של הפלשתינאים. אולם יש להדגיש שהמושג "זכויות" לא הוגדר באופן כמותי (כמה מיליוני מטרים מעוקבים), והמושג "משאבי המים השונים" לא הוגדר באופן גיאוגרפי (באילו אגנים הידרולוגיים מדובר), ויש כאן מרחב משמעותי למו"מ. הפירוש הישראלי לניסוח זה חייב להיות במסגרת הקווים האדומים שהוגדרו לעיל. לפיכך, זכויות הפלשתינאים יבואו לידי ביטוי באזורי קדיחה מוסכמים באגן המזרחי בלבד. אזורי השאיבה מהאוקופר המערבי צריכים להיות מוגדרים כאזורי בטחון של מדינת ישראל, ולכן יש למנוע מהפלשתינאים כל גישה למי התהום בשטחים אלה.

בהסכם הביניים נאמר עוד שבנוסף לצריכה הנוכחית של הפלשתינאים, המסתכמת בכ-120 מלמ"ק בשנה, הצרכים

החתומים בהסכם, ובכללם הקמת צוותי אכיפה ופיקוח משותפים. ישראל חייבת לעמוד על כך שהרשות הפלשתינאית תממן את הקמתו של הגוף האזרחי לעניין המים. גוף אדמיניסטרטיבי זה יהיה חייב לעבור תקופת הכשרה וחונכות תחת אחריותו ופיקוחו של נציב המים הישראלי, ורק אחר כך יועברו אליו הסמכויות שעליהן נחתם בהסכם. עד אז חייבת ישראל לאכוף בעצמה את החוק בכל השטח. ההסכם קובע שמערכות המים ינוהלו באופן **מתואם** עם הגוף האדמיניסטרטיבי הפלשתינאי, ולא באופן **משותף**. לניסוח זה ישנה משמעות רבה בכך שאין לפלשתינאים שותפות **בעלות** על מי התהום, אלא רק יכולת להתערב בצדדים הטכניים של שאיבת המים ואספקתם.

בהסכם הביניים התחייבה ישראל לספק לפלשתינאים 28.6 מלמ"ק בשנה, כתוספת על הצריכה הנוכחית שלהם, המסתכמת בכ-120 מלמ"ק בשנה. במסגרת זו התחייבה ישראל לקדוח עבורם באר מים אחת באזור גנין (בספיקה של 1.4 מלמ"ק), ולהגדיל את אספקת המים לחברון (1 מלמ"ק), לרמאללה (0.5 מלמ"ק), לסלפית (0.6 מלמ"ק), לשכם (1 מלמ"ק) ולרצועת עזה (5 מלמ"ק). ישראל פעלה בזריזות יתרה, וכבר השלימה חלק ניכר מהתחייבויות אלו. כמות המים הנותרת (19.1 מלמ"ק) תפותח ותמומן ע"י הפלשתינאים עצמם ע"י קדיחה ושאיבה באזורים מוסכמים. ישראל חייבת לעמוד על כך שפעולות אלו יבוצעו בהתאם לקווים האדומים שהוגדרו לעיל, היינו: רק באגן המזרחי ורק באזורים מוגדרים, ולפי לוח זמנים מדורג, המותנה בקיום ההתחייבויות שלהם.

הפרדת רשתות

מרות שאין לפלשתינאים כל בעלות על מי התהום המצויים בתת-הקרקע, יש להם בעלות על חלק ממערכות המים שעל פני השטח (משאבות וצנרת). הבעלות נקבעת בהתאם לצרכנים שיושבים על הקווים: מערכות המשרתות רק פלשתינאים הועברו לבעלותם ולאחריותם של הפלשתינאים, ומערכות המשרתות רק ישראלים נשארו בבעלותה ובאחריותה של מדינת ישראל. יחד עם זאת, מערכות המספקות מים הן לישראלים והן לפלשתינאים יישארו, עד שתושלם תוכנית "הפרדת הרשתות", בבעלותה ובאחריותה של מדינת ישראל, אפילו במקרה בו יישוב ישראלי אחד קטן מחובר למערכת עירונית פלשתינאית גדולה ורחבה.

תוכנית "הפרדת הרשתות" נועדה לחבר את היישובים הישראליים (ובמיוחד המבודדים) אל מערכות המים מצידו המערבי של הקו הירוק, ובכך למנוע חיכוך מיותר בין האוכלוסיות. תוכנית זו לא הושלמה עדיין. היישובים הישראליים שרשתות המים שלהם עדין משותפות עם הפלשתינאים הינם: גנים, כדים, חרמש, מבוא דותן, עינב, שבי שומרון, חומש, עופרים, כרמי צור, תלם, אדורה, קרית ארבע וענתאיאל. לאחר שהרשתות תופרדה, ניתן יהיה

מלמ"ק כפי שפורט לעיל. לקראת הסדר הקבע יש לעמוד על כך ש"יצרכים" אלה, שהוגדרו בהסכמתם של הפלשתינאים, ישקפו למעשה את "זכויותיהם" המלאות ■

העתידיים שלהם (הזמן בלתי מוגדר!) מוערכים בתוספת של כ-70-80 מלמ"ק בשנה. מתוך תוספת זו, כבר בשלב הביניים הסכימה ישראל להעמיד לרשותם כמות של 28.6

